

A pesti cseléd száz év előtt.

— Az első cselédszabályozás. —

Ma, amikor délután egy kis tracsra összeül a pesti asszony a barátjával, nem esik másról szó, mint a cselédmizériákról, a komisz cselédekről, akik tiz esztendő vesznek el önagsága életéből, folyton törnek-zuznak, nem maradnak meg egy helyen csak hetekig, kifogásolják a kosztot, kimaradoznak, tollas kalapban mennek sétálni a ligetbe, urakkal kurizáltatnak maguknak, folyton béremelést kérnek és ha megharagszanak, hát beárulják a nagyságát az urnál. Ma már csak legendák élnek a régi jó időkről, amikor a nagysága még nemzeti asszony volt, de amikor remegett tőle a belső cseléd, mert gyorsan eljárt a keze és nagyobb tekintély okáért még a vicispán hajdujával is huszonötöt verethetett az engedetlen szolgálóra. Ma már csak ledendák élnek azokról az időkről, amikor Szent György napján állott helybe a cseléd és csak akkor ment el, amikor a nemzeti asszony férjhez adta. Ma, amikor fehér holló számba megy az a hajadon, aki egy álló esztendeig szolgálja a gazdáját, a pesti nagyságak talán nem is hisznek azoknak a régi, sárgult írásoknak, amelyek a száz év előtti pesti cselédéről mesélnek a vármegyeháza levéltárában.

A vármegye 1804-ben rendezte a cselédügyet, amikor is Friebeisz József tekintetes, nemes Pest, Pilis és Solt törvényesen egybe kapcsolt vármegyéknek első vicanótáriusa paragrafusokba szedte mindazt, amit a tekintetes vármegye kis asszony havának 24-ik napján szabad királyi Pest városában tartott közgyűlése alkalmatosságával tseléd fogadás és tartás dolgában tapasztalt visszaélések vagy fogyatkozások orvoslására elhatározott.

Husz paragrausból áll ez a szabályrendelet amely kétségtelenül az első cseléd szabályzata fővárosnak, ámbár nem eredeti, mert Pestvármegye szószerint átvette Szabolcs vármegye hasonló rendeletének egész szövegét. A mai pesti asszony visszasírja azokat az időket, amikor ez a rendelet volt a cselédek tizparancsolatja, amikor nem volt még cselédkapitányság és az engedetlen cselédet kurtán végezték.

A cselédet akkor — mint azt a rendelet elparagrafusa kimondja — egész esztendőnél kevesebb időre nem volt szabad fogadni. A fölmondási idő cseléd részéről hat, a gazda részéről hét volt és akármelyik elmulasztotta a fölmondást az a szolgálatnak egy évvel való meghosszabbítását vonta maga után. A cselédkönyv intézmé-

Iktatószám

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

331.78

Hely

Idő

'1913'

Személy

Helyszám

Szerző P. J.

Cím A pesti cseléd száz év előtt.

Forrás: Pesti napló

Bp-

1913

III/16

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

Oldalsz.

nyet ez a rendelet állapította meg, mert kimondta a nyolcadik paragrafus, hogy „a tselédnek mikor megfogadódik, a Conventiója írásban kiadattasson, és minden fizetés időről-időre reá feljegyeztessen.“ A cseléd csak akkor hagyhatta el rendes fölmondás után is a szolgálati helyét, ha gazdájától levelet kapott. Csak evvel a levéllel állhatott be máshova, de ha vidékről jött, még passzust is tartozott hozni. A gazdát kötelezi a rendelet arra, hogy a cseléd fölmondását követő héten a levelet kiadja, mert ellenkező esetben „elég léssen a tselédnek azon egy hétnek elmulásával a' szolgálattjának felmondását a' Birák előtt jelenteni, s e' meg lévén, azontul máshova beállhat, ha szinte a gazdája Levelet nem is adna neki.“

Ugy látszik, hogy már akkor kértek előleget a cselédek, csak hogy akkor az előleggel nem lehetett olyan könnyen megszökni, mint ma és ha a cseléd fölvette az előleget, amelyet jövő évi fizetésére előre adott a gazdája, akkor „nem kötelezheti a Gazdát arra, ha szinte Ujj-Eszteendő előtt hat hetekkel a szolgálatját fölmondaná is, hogy másuvá való állhatásra néki Levelet adjon, sőt inkább tartozik azon esztendőre is szolgálatjában maradni a Gazdájának.“

Legdrágább a tizedik paragrafus, amely így szól: „Meg nem engedtetik, hogy a szolgálatra alkalmas fejér személyek szolgálat nélkül légyenek; minthogy a' tolvajságoknak el-szaporodása nagy részben az ilyen személyeknek korhelységükből veszi eredetét“ Az ezután következő pontok szigorúan megtiltják mindenkinek, hogy

a szolgálatra alkalmas cselédeket lakóképpen befogadjanak, de nem szabad volt sem felfogadni, sem a házba beengedni azt a cselédet, aki gazdájától az elbocsájtó levelet nem tudta felmutatni. A rendelet az apákon akart segíteni, amikor megparancsolja, hogy „ha az olyan szegény sorsu embereknek, akiknek semmi gazdaságok nintsen, számosabb gyermekeik volnának, a' kik szolgáltni nem akarnának, azok a' helybeli Birák által szolgálatra szorítottassanak.“

Szigoruan büntették meg azt a cselédet, aki gazdájától megszökött. A gazda feljelentésére a „Szolga Birák Urak mindjárt fogadtassák el és 24 páltza ütésekkkel megbüntetvén, annyiszor amennyiszor, adják vissza a Gazdájának, ha pedig azt szolgáltni nem akarná, küldjék a fölmlötzbe“. Igen különös lehetett az annyiszor amennyiszor való huszonnégy páltcaütésekkel való büntetés és nagyon félhetek ettül a cselédek, mert a régi cselédpörökről szóló jegyzőkönyvek között a szökési eset a legritkább. Van egy pár pont, amely teljesen megegyezik a mai cselédszabályzattal, ezek azonban a már századok érvényben lévő szokásokat rögzítik csak meg. Kimondja a rendelet, hogy megfogadott cselédet másnak megfogadni nem szabad, cselédttől a gazdája tudta nélkül nem vásárolhat senki semmit, különösen pedig italért nem. Az utolsó paragrafus arról intézkedik végül, hogy a rendelet ellen vétőket, ha gazdák 24 forinttal, ha cselédek 24 botütéssel büntetik.

A cselédek bérét a következő esztendőben, 1805-ben állapította meg a tekintetes vármegye, osztályokba sorozta a cselédeket és kimondta,

nagy azok evi bere sem kevesebb, sem több nem lehet, mint „szakácsné“, ki minden süteményt szakács módjára tud készíteni, 60 forint, második osztálybeli 45, harmadik 36 irt; legjobb szolgáló 30 irt, másodrendű 24 irt, legjobb szobalány 40 irt, másodrendű 30 irt, szoptatós dajkái 60 renés forint.

Pestvármegyének talán ez volt az első, de egyben utolsó cselédrendelete, amely Pestre is vonatkozott. Pesthez való jogáról a vármegye 1848-ban lemondott, de addig nem sok változással érvényben volt itt az 1804-ből való cseléd-

szabályzat. Ma már, amikor régi időknél vissza nem térő emléke csak ez a fakult írás, ami olyankor született meg, amikor más volt a cseléd, de más volt, vagy talán meg sem volt még a „nagysága.“

(p. i.)